

Livsmod

Mogens Pahuus

Mogens Pahuus, emeritus, Institut for kultur og læring, Aalborg universitet, Danmark, pahuus@hum.aau.dk

Abstract

Courage to be

In the first part of the essay the question is: What is and what characterizes courage to be? - I here distinguish between courage to be in children, where it is attached to children's play, and the courage to be in adults, where it is combined with self-conquest and with integration of the ability to act purposefully. I stress five dimensions in courage to be: power, possibility, vitality, courage and meaning. It is made clear, that even if courage to be in adults are not attached to bodily unfolding, yet it is stored in the body and therefore can be called forth in a bodily way. In the second part of the essay I discuss the relation between courage to be on one side and fear of life, selfishness and joy of life on the other side. It is demonstrated, that what nourishes and maintains courage to be is joy of life and self-devotion. The thesis of the essay is accordingly that courage to be is created and maintained partly by vitality in its different forms, partly by its attachment to joy of life.

Keyword/Nøkkelord

courage to be; vitality; joy of life

livsmod; vitalitet; livglæde

Referee*

<http://dx.doi.org/10.7557/14.4908>

© 2016 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly credited.

Indledning

I første halvdel af artiklen drejer det sig om en bestemmelse af, hvad livsmod er. Der skelnes her mellem livsmodet hos børn, et livsmod som er tæt knyttet til børns leg, og livsmodet hos voksne, hvor det centrale er, at livsmodet forbindes med selvovervindelse og med integration af evnen til målrettet handlen. Der fremhæves fem dimensioner i livsmodet: kraft, mulighed, vitalitet, mod og mening, og det fremgår, at selvom livsmodet hos voksne ikke på samme måde som hos børn er knyttet til kropslig udfoldelse, er det dog lagret i kroppen og kan kaldes frem på kropslig vis.

I den anden halvdel af artiklen behandles forholdet mellem livsmodet på den ene side og livsangsten, selvskheden og livsglæden på den anden side. Det fremgår her, at det er livsglæden og selvhengivelsen, der nærer og opretholder livsmodet. Artiklens tese er altså, at livsmodet må forstås ud fra dels vitaliteten i dens forskellige former, dels ud fra dens forbindelse med livsglæden.

Del 1: Hvad er livsmod?

Børns livsmod

Når man skal klarlægge et almenmenneskeligt fænomen som livsmod, kan det være oplysende at se på fænomenet, sådan som det viser sig i så universelt et fænomen som barndommen og børns leg.

Noget af det første, der slår en ved betragtning af børns leg, er den ivrighed og optagethed, de udfolder. De involverer sig, opsluges af det, de gør, når de leger, og det vil sige, at legen er drevet af noget trangmæssigt (en trang, en drift), en impuls eller tilskyndelse. Det drejer sig ikke om en specifik impuls eller tilskyndelse men om en omfattende form for trang, en trang til aktivitet eller udfoldelse. Det at være fuld af aktivitetstrang er netop noget centralt i det, vi mener med livsmod. Livsmodet er på samme tid at have trang til at bruge og udfolde «sig selv» og at have mod på «noget», at være opsat på at have at gøre med «det givne», med «verden». Leg rummer altså på en gang det at være opsat på at bevæge sig, udfolde sig kropsligt og for det andet det at mærke verden, at tage noget i omgivelserne op, at erobre verden, at gribe ind og virke på verden. Man kan her med Pontoppidan tale om på den ene side ”den urmenneskelige selvudfoldelsesdrift, den selvskabende trang, der ligger i lidenskab” og på den anden side om, at denne trang er ”enten rettet ud mod virkelighedens verden, eller op mod drømmens verden eller ind mod tankens verden”. Selv-virkeliggørelse er altså altid forbundet med verdenstegnelse. Det er det trangmæssige, der kommer til udtryk i ordet livstrang og i ordet livslyst og livsglæde, hvor der fokuseres på det følelsesmæssigt positive i udfoldelsen af livstrangen.

Den trang til, som er en del af indholdet i ordet livsmod, er som sagt forskellig fra mere specifikke former for trang, frem for alt fra behovene. Også disse har karakter af tilskyndelser, impulser, men altid til noget mere specifikt end selvudfoldelse og verdenstilegnelse. Oftest er livsmodet og behovene forbundet med hinanden, men man kan skelne mellem dem på den måde, at hvor livsmodet fører en ud til verden og er forbundet med en ofte total eller selvforglemmende optagethed af noget i verden, der er behovet altid forbundet med en bevidsthed om en selv, om en mangel i en selv, og derfor med en optagethed af at udfylde eller mætte denne mangel i en selv.

Behovene er oftest ikke kun simple behov men bliver fortolket således, at de manifesterer sig som mangfoldige former for ønsker. Og for så vidt som man er drevet af et ønske, således at det for en drejer sig om, at ønsket opfyldes, har man et formål med det, man gør. Men børns leg, og dermed den trang, der driver denne leg, livsmodet eller selvudfoldelsestrangen, er ikke drevet af formål. I legen er man nemlig optaget af aktiviteten, udfoldelsen som sådan og ikke af det resultat, som altid er kernen i det at have et formål.

Det betyder igen, at livsmodet er forbundet med en særlig markant form for (verdens) åbenhed og (verdens) optagethed. Når man drives af behov, ønsker og formål, da er man selektiv i sin åbenhed for verden. Da sorterer man i sin bevidsthed primært efter, om noget fremmer eller hæmmer opfyldelsen af behovet, ønsket, formålet, og det vil sige, at bevidstheden har en begrænset form. Men når man er drevet af livsmodet, af verdenstilegnelsestrangen, da er man for alvor og på en mere ubegrænset måde åben for verden. Samtidig er man i den optagethed af verden, der er knyttet til behov, ønsker og formål, spaltet i sin bevidsthed, for så vidt som man her samtidig er optaget dels af situationen derude og af sit eget formål, som man har med sig i baghovedet som en hensigt, der godt kan virke forstemmende på andre ("Man spürt die Absicht und wird verstimmt"). I livsmodet og verdenstilegnelsen er man derimod helhjertet, uspaltet, selvforglemmende optaget af noget i verden. Det er noget af dette, som ligger i det træk ved børns leg, som vi kalder umiddelbarheden. Man er mest umiddelbar, når man er helt verdensåben og verdensoptaget.

Det at være selvforglemmende optaget af noget i verden indebærer ikke, at man ikke mærker sig selv i den aktivitet, som optagetheden resulterer i. I legen er børn primært kropsligt aktive, de tilegner sig verden på en kropslig måde, De bevæger sig kropsligt, og i denne kropslige selvudfoldelse mærker de sig selv, samtidig med at de er selvforglemmende optaget af aktiviteten og af den verden, de har at gøre med. De mærker, at de er levende, at de er vitale, at de udøver kraft. Derfor søger de også bestandigt udfordringer, noget der går videre end det, de på forhånd kender - for at mærke eller erfare noget nyt i sig selv og i deres egne kræfter og potentialer.

Men samtidig med at børn i deres leg søger nye udfordringer, er de tydeligvis også optaget af det vante og velkendte. De elsker at gentage noget. Det har for det første at gøre med, at de skal gentage for at kunne beherske, for virkelig at kunne noget. Men for det andet peger denne dobbelthed på, at der må skelnes mellem to former for aktiv selvvirkeliggørelse. På den ene side den verdens-erobrende form for selvudfoldelse, hvor man bruger, udfolder og udvikler de af ens evner og potentialer, hvormed man griber og omformer det givne i verden. Og på den anden side en fællesskabsstiftende form for verdens-tilegnelse, hvor man forener sig med, forbinder sig med, knytter sig til det givne. Her er der tale om selvhengivelsens form for selvvirkeliggørelse. Det betyder, at man kan skelne mellem livsmod i bred forstand (som også omfatter livsglæde og selvhengivelse) og livsmod i mere snæver forstand. I den sidste betydning af ordet går livsmod på det erobrende, det at ville tilegne sig noget nyt, det at vove sig frem i forhold til det ukendte. Og livsmod i denne forstand står i modsætning til livsglæde og selvhengivelse, hvor man søger det tilvante og det allerede kendte og knytter sig til dette i en glæde over det. Livsmodet vil forandre og nyskabe, mens livsglæden dvæler ved og glæder sig over noget uden at ville noget med det, uden at ville lave om på det. Det betyder, at man kan skelne mellem to forskellige former for leg. På den ene side den aktivt forandrende form og på den anden side den fordybende form, hvor man gentager. Her skelner man nogle gange mellem drenge-lege og pige-lege. De første har med det kropsligt-kraftfulde at gøre. De sidste har med det kropsligt-efterlignende at gøre, hvor man for eksempel leger far, mor og børn, hvor man efterligner andre, altså ekspressive lege og fantasi-lege. - I P. Jacobsen har i romanen «Niels Lyhne» skildret disse to former for lege i sin modstilling af de lege, Niels Lyhne og hans kammerat Frithiof har hengivet sig til, indtil Erik kommer til. Om den sidstes lege hedder det: ”for det var saadanne Lege, der var hans” (som det ”med en Sten at have ramt Kirkefløjet” eller at have svømmet ud til Sønderhagen og tilbage igen, uden at hvile”), hvor det kom an paa Legemsfærdighed, paa Styrke, Udholdenhed og paa en sikker Haand, et øvet Øje” --- ”ikke Lege som Nielses og Frithjiofs, hvor Fantasien spillede Hovedrollen, og hvor Handlingen og Heldet med Handlingen alt sammen var indbildt” (Jacobsen, 1955:55).

Voksnes livsmod

Livsmodet skal – ligesom andre former for livstrang, livslyst og livsglæde – omformes ved at blive integreret med andre sider af personligheden, efterhånden som man bliver voksen. I denne voksendannelses-proces udvikler man først og fremmest evnen til målrettet handlen og evne til at påtage sig og efterleve pligter og generelt det at præstere og at være principfast. Det betyder, at man skal udvikle et jeg, en evne til at føre sin tilværelse og til at stå ansvarligt bag ved alt, hvad man siger og gør. Men afgørende for om man på denne måde når frem til en virkelig modenhed eller duelig identitet er, at man forbinder alt dette med en bevarelse af og en kontakt til livsmodet og livstrangen i sig selv eller genvinder

denne kontakt. Den tilbageerobrede umiddelbarhed og den voksnes livsmod er imidlertid en anden form for umiddelbarhed end barnets og barnets livsmod. Livsmodet er her integreret med det jeg-mæssige. En af de filosoffer, der har beskæftiget sig med denne integration er Ludvig Feilberg. Et sted analyserer han den integration eller selvovervindelse, som han kalder den, i forbindelse med et meget simpelt fænomen, nemlig en længere spadseretur:

”Lad os tage Overvindelsen på en Fodtur. Den har sine bestemte Stadier. Allerede ved Slutningen af den første Mil lægger man mærke til en vis Ulidelighed, en stærk legemlig Bryden, der tit frister en til at standse, gaa ind og drikke Kaffe et sted el.l. Det er en ren legemlig Overvindelse. Faar den Lov til at vare sin Tid ud uden Afbrydelse, gaar den over af sig selv (Overvindelsen er udført), hvorefter man kan gaa en lang Tid uden mindste Bryden i en overordentlig behagelig træneret Stemning. Men saa kommer den for Fodturen egentlig karakteristiske Overvindelse, en mere sjælelig Form for Kraftudøvelse, som altid ender med Varme (Hjerteliv) af stor Skønhed. Enhver vil kende, hvorledes Tingene ved Slutningen af en saadan Fodtur kan få noget velsignet kært ved sig. Det er netop for at opnaa denne hjertevarme, prægtige Stemning, man går Turen, hvis man ellers er Praktiker på dette Omraade. Selv de om Vinteren mennesketomme Villaer kan se i den grad elskelige ud, at man næsten ikke kan lade være at klappe dem. Tit kan en Krumning af en Skovvej eller et dybt Hjulspor se saa velsignet hjemligkært ud, at man næsten maa le. Det er Naturkærligheden i sin reneste og nydeligste Form. Der kan være noget ved en saadan Vej, der fører en bort fra Verden som til et gammelt Hjem. Man kender det pludselig igen. Hjulsporerene ler til en, Vandpytterne blinker, en forunderlig Herlighed kalder en bort fra det vante. Du, der vil leve! Skynd dig at blive borte i denne Naturens Kærlighed. Gem dig i den, inden Menneskelivet finder dig igen, og bliv for stedse i det gamle Hjem, der var og er. --- Naturen lærer én en virkelig levende herlighed, den herlighed i Sjælen, Menneskeheden glemte. Sådan var det, Menneskelivet skulle se ud. Vaagn op, Mand, af det elendige Liv, du fører! Kan du ikke høre, at der stundom er noget, der ligefrem raaber til Himlen (Feilberg, 1949:38-39).

Det som Feilberg her skildrer er en gradvis aktivering af mere og mere af en selv. Vi kan være til stede ud fra det mest umiddelbart givne og mest overfladiske i os selv, nemlig vor egen vitalitet, som især er knyttet til kropslighed og sanser, og hvor vi så at sige går i ét med de impulser, der melder sig indefra (kropslighed i simpel forstand) og med de indtryk, vi modtager udefra (sansemæssighed i simpel forstand). Dernæst kan vi så aktivere noget mere af os selv og derved komme til at forholde os ud fra noget mere dybtliggende i os selv. Derved forvandles den simple vitalitet til at få karakter af en mere bevidst rettedhed mod verden, som også udstyrer den simple livslyst, som er knyttet til vitaliteten, med meningsfuldhed og tyngde. Det første der vækkes, udfoldes og udvikles er

virkestrangen, evnen til at gå ud til verden i en optagethed af de muligheder for udfoldelse, som den rummer. Her har vi selvudfoldelse og verdenserobring. Det næste bliver så fællesskabstrangen, hvor der åbnes for evnen til at være optaget af og dvæle ved det givne og derved at forene sig med omgivelserne og de andre. Her har vi selvhengivelsen og den sig-med-tingen-forbindende verdens-tilegnelse.

Overgangen fra fase 1 (vitaliteten) til fase 2 (selvudfoldelsen og verdens-erobringen) sker i kraft af en form for indsats, som Feilberg kalder selv-overvindelse. Efter min mening har den form af det, vi kalder at klare, at mestre, at præstere, dvs. viljesmæssigt at sætte kræfter ind på noget. Og man kan da tale om, at der gennem dette klarende skabes en mere omfattende form for udfoldelse, som har karakter af det at magte. Så længe man klarer noget, kræves der en bestandig indsats, hvor man så at sige hele tiden klarer med nød og næppe. Men når man magter noget, da er der tale om at være til på en mere selvfølgelig og naturlig og uanstrengt måde, hvor man har adgang til noget kraftfuldt i sig selv, nemlig livsmødet, som man kan hengive sig til i en form for tillid, en følelse af bærethed, og som derfor giver ens udfoldelse karakter af ikke blot naturlighed men også af glæde ved udfoldelsen. En form for arbejdsglæde. Overgangen fra fase to til fase tre er igen præget af en selvovervindelse, men denne gang har den nok en lidt anden karakter, hvor der snarere er tale om selvbesindelse og en følelsesmæssig indsats, hvor man fordyber sig i følelsen. Johannes V. Jensen, som på mange måder har beskæftiget sig med denne overgang fra fase to til fase tre ser tydeligvis en værdi i begge faser, og han har også en klar fornemmelse af, at fase to ikke blot naturligt kommer efter fase et men også repræsenterer en udvidet form for følelsesmæssighed. Denne proces ser han i forbindelsen mellem udlængsel og hjemlængsel. I «Skibet» skildrer han vikingetogterne som drevet af udlængsel, som udslag af virkestrang, og han ser så hjemlængslen med dens glæde ved det velkendte som et nyt og dybere niveau af følelsesmæssighed. Det er også denne proces han skildrer i en sen myte, som han kalder "Løvspringet". Den handler om et ungt menneske, der som en anden lykkeridder til at begynde med jagter lykken i en rastløs søgen og higen ud i det fremmede og fjerne, men så gradvis lærer i stedet for at forholde sig i ro på et sted og der blive fuldt ud nærværende, at åbne sig for det givne. Det er også denne proces han beskriver i sit store værk om menneskehedens historie, de syv bøger i serien «Den lange rejse». Her redegør han for, hvordan de første mennesker i Norden "under kuldens strammende indflydelse" lærer at arbejde, men dog først finder sig selv og bliver sig selv i mødet med Syden og "de varme vilkårs udvidelse af sind og evner. (Aandens Stadier, 187). Derfor længslen hos de nordiske folk, hvor den jordiske udlængsel dybest set er en længsel efter i højere grad at blive sig selv – en længsel, der så transformeres til en hinsidesheds-længsel i Middelalderen, men som først finder opfyldelse i en tilbagevenden til det jordiske, hvor man er virkelig åben for det givne. Målet er samtidig en syntese mellem det nordiske og

Syden: ”hvad kulde og strengthed, modgang binder i Norden, blomstrer ud i Syden og bliver til lykke og frie kunster” (Jensen, 1928:274).

Feilberg opererer med endnu en fase, den forladende tilstand, som jeg vil beskrive som en slags overvindelse af eller forsonen sig med begrænsninger, ulykker og skuffelser i livet. Ser man disse i øjnene og tager det uundgåelige ind i sit liv og bærer det, danner der sig en følelsesmæssig tilstand af ligevægt og holdning, som sætter en i stand til at forlade det, der har været, og tilværelsen som sådan – i taknemmelighed. Det gælder altså om at indsmelte lidelsen i en helhedsmæssig oplevelse af hele tilværelsen, hvor man fastholder alt det rige og positive, som tilværelsen også har rummet, og på denne måde forsoner sig med tilværelsen. En form for den store humor (Høffding), en aktiv resignation, hvormed man bærer sin skæbne.

Dimensioner i livsmodet: kraft, muligheder, vitalitet, mod og mening

At føle livsmod og at have livsmod er at føle og at have bevidsthed om noget kraftfuldt i en selv. Noget kraftfuldt som får en til at rette sig mod fremtiden og mod de udfoldelsesmuligheder, der ligger foran en. Det er, fordi livsmodet altid er forbundet med oplevelsen af kraftfuldhed, at modløshed er det samme som at føle mangel på kraft, en afmagt, som lammer en. Og det er, fordi kraften i livsmodet åbner op for udfoldelsesmuligheder, at mismod er det samme som ikke at kunne se nogle muligheder, ikke at kunne øjne en mulighedsfyldt udfoldelse.

At have livsmod er altså at have et forhold til fremtiden, som er præget af en oplevelse af kraft og af bevidsthed om udfoldelsesmuligheder. Dette positive forhold til fremtiden afløses af et negativt forhold i modløshed og mismod. Der findes andre former for et positivt forhold til fremtiden – ikke mindst håb, forhåbning, forventning. Men her er der tale om en mere passiv form for fremadrettethed, hvor man retter sig mod noget, man ikke selv skal skabe, ud fra sine egne kræfter og gennem sin egen udfoldelse. Man retter sig mod noget, der skal komme til en, blive en til del, ske for en.

I sin bog «Fugls føde» skildrer Peter Seeberg en person, som netop mangler den kraft, som sætter ham i forbindelse med virkeligheden på en sådan måde, at han ud fra noget kraftfuldt i sig selv ser muligheder (det ”groende”) i virkeligheden. Personen hedder Tom, for han er tømt for kraft, og virkeligheden er tom for ham. Han taler selv om sin mangel på kraft: ”Selvom det måske var hans egen skyld og fejl, at han var, som han var, så var det dog mangel på kræfter, hvad han ikke var skyld i, der var hovedårsagen. Han havde aldrig kunnet stille sig selv det spørgsmål, hvordan han fik flere kræfter, på en sådan måde, at han havde muligheder for at skaffe sig dem. Spørgsmålet kom blot op som et ønske, der forsvandt igen i den almindelige træthed. Han havde altid været træt, det kendte Hiffs (en person, der forsøger at ændre hans forhold til virkeligheden) ikke noget

til” (Seeberg, 1968:116f). Hiffs kender godt til hans træthed: ”det i dig selv, der stod som en ond, tæt klippe af træthed, modløshed, bevidstløshed omkring dig” (53), men han ved også, at det ikke at have nogle kræfter ikke er en skæbne: ”Ingen kræfter, Tom; kræfterne venter på dig alle vegne; ingen har kræfter, man får dem” (121). Men det kræver, at man åbner sig for virkeligheden og dermed får adgang til mulighederne i den: ”Der er intet så nødvendigt som virkelighed, Tom, og hele livet går ud på at skabe et voksested for det virkelige” (120). Det afgørende er at kunne se noget i virkeligheden, som man kan holde af, som har værdi for en, og som derfor sætter en udveksling i gang mellem en selv og verden, så både verden og en selv bliver groende eller mulighedsfyldt. For det er sådan, Hiffs oplever verden (forstår Tom): ”Hiffs --- havde denne faste og dog føjelige struktur i sindet, som skød sig ud i nye grene og dog forblev sig selv; han havde denne rytme i sig, som syntes ikke blot at være en lov for udfoldelsen som sådan, men for visheden om virkeligheden (93f).

Man kan nå frem til at føle mere livsmod ved at opleve det kraftfulde i naturen, hvad enten det drejer sig om en oplevelse af kraften i bølgerne på en tur langs stranden eller ved at opleve den fysiske kraft, som modvinden kalder frem i en på cykelturen, eller man blot en forårsdag oplever den mangfoldige form for det kraftfulde i det fremspirende og ynglende i træer og vegetation. På tilsvarende måde kan man komme til at føle en større grad af livsmod ved at blive opmærksom på nye udfoldelsesmuligheder – gennem en samtale med en ven eller gennem oplevelsen af en roman eller en film. Da Hiffs sejler bort over vandet, kommer Tom til at tænke på sin barndom, hvor han i højere grad havde et virkelighedsnært forhold til livet. Han forstår, at der er langt til at genvinde dette livsmod, men der er alligevel et lillebitte håb i det, at ”han tog en stor rund rullesten op og kastede ud i vandet; da han hørte plumpet, udbrød han: ”Jeg er her!” – og i det forhold, at han da han går tilbage gennem skoven mærker ”hvorledes han vænnede sig til at se, hvor han var og gik” (127).

Der er et naturgivet grundlag for livsmodet, som man kan kalde vitalitet. Der er mennesker, der fra naturens hånd er mere vitale end andre. Hertil kommer, at den naturgivne vitalitet tidligt formes af opdragelse og livsomstændigheder. Den opsathed på, som kommer til udtryk i den medfødte virketrang, kan blive hæmmet, og da bliver livsmodet præget af en vis grad af forsagthed og tilbageholdenhed. Tilsvarende kan fællesskabstrangen blive så udsat for svigt og tab, at man gradvist lukker af for verden og i forhold til andre, og da kan livsglæden i nogen grad forvinde. Det er det naturgivne i livsmodet, som Pontoppidan – med Lykke-Per som talerør - nævner som den første betingelse for en virkelig frigjorthed: ”uden den urmenneskelige udfoldelsesdrift, den selvskabende kraft, der ytrer sig i lidenskab --- når ingen til virkelig frigjorthed”. Men han nævner også en ny betingelse, og hermed kommer vi over i den næste dimension i livsmodet, nemlig modet.

Pontoppidan beskriver denne anden betingelse på følgende måde: ”og uden et stort, ja eventyrligt mod til at ville sig selv i guddommelig nøgenhed --- når ingen til virkelig frigjorthed”. Ifølge Pontoppidan gælder modet altså ikke primært verden, således at mod er dette at kunne risikere noget, at kaste sig ud i det usikre, men primært dette at kunne se sig selv i øjnene som man er, at kunne vedkende sig og tage ansvar for, hvad man er og gør, og når dette kræver mod er det selvfølgelig, fordi enhver rummer noget mangelfuldt og negativt, som det er smerteligt at konfrontere sig selv med. Jeg mener bestemt, at et egentligt og holdbart livsmod også kræver af en, at man er villig til at kaste sig ud i det usikre og uvisse, men jeg mener samtidig, at Pontoppidan har ret i, at det er helt afgørende at kunne overtage sig selv – ikke i en bedste udgave af en selv men ubesmykket og illusionsløst. Men hvorfor er det så afgørende? Netop Lykke-Pers skæbne kan give et svar på det spørgsmål og dermed på den tredje dimension i livsmodet, nemlig meningsfuldheden.

Per må erkende, at han er formet af sin opvækst på en sådan livsfjendsk måde, at han ikke er i stand til at blive en god ægtemand og en god far for sine børn, og derfor forlader ham dem. Men netop fordi han er i stand til at se sig selv i øjnene som den han er, bliver han frigjort til at opdage, at han stadig rummer det væsentligste i livsmodet, nemlig en evne til at åbne sig for verden og blive selvforglemmende optaget. Og det giver hans tilværelse meningsfuldhed og tyngde, selv om han har mistet så meget.

Livsmod – som længsel og som kropslig erfaring

Hos unge mennesker får livsmodet ofte karakter af bestemte former for længsel, ikke mindst udlængsel. Når den unge mand i Bjørnsons sang ”Undrer mig på, hvad jeg får at se”, taler om, at han vil ud (”ud, vil jeg, ud, åh så langt, langt væk”), hænger det sammen med, at hans ”mod er så ungt og rankt”. Han føler sig af omstændighederne forhindret i at erobre verden, for alvor lære den at kende og tage den i brug, og da kommer hans livsmod til at fremtræde som en udlængsel. Men også andre end unge kan opleve, at livsmodet tager form af udlængsel eller mere generelt længsel efter selvudfoldelse og virksomhed, som når Skjoldborg lader husmanden i sin bekendte husmandssang ”Når vinteren rinder i grøft og i grav”, tale om, at ”jeg griber med længsel, knap ved jeg deraf, / min hakke, min skovl og min spade”.

Pligterne og det målrettede kan fylde ens hverdag så totalt, at der skal særlige omstændigheder, ikke mindst i form af kropslige erfaringer til, for at man kommer til at opleve livsmodet i sig selv. Da fru Fønns i I. P. Jacobsens novelle med samme navn skal tage stilling til, om hun – efter i mange år som enke at have ofret sig for sine børn – skal give efter for sine følelser for sin tilbagevendte ungdomselskede og gifte sig med ham, kommer hun tilfældigvis til i en varm stue – næsten svimmel af varme – at række ud efter og støtte sig til en stor tung bronzevase på en konsol på væggen, og da oplever hun følgende: ”Det var

bekvemmt at staa saadan, og Bronzen var saa dejlig kølig mod hendes Haand. Men som hun stod der, kom noget andet til. Hun begyndte at føle det som en tilfredsstillelse for sine Lemmer, for sit Legeme, den plastisk skjønne Stilling, hvor hun var sunket hen, og Bevidstheden om, hvor godt det klædte hende, om den Skjønhed, der var over hende i dette øjeblik, og selve den legemlige Fornemmelse af Harmoni, det samlede sig til en Følelse af Triumf, strømmede som en underlig festlig Jubel igjennem hende. Hun syntes sig saa stærk i denne Stund, Livet laa for hende som en stor og straalende Dag, og ikke mere som en Dag, der helder imod tasmørkets stille, vemodsfulde timer, men som et stort og vaagent spand af Tid, med hede Pulse bankende i hvert Sekund, med Lysets Lyst, med Handling og med Fart, og en Uendelighed udadtil og indad. Og hun begejstredes ved Livets fylde og længtes mod den med en Rejsefebers Svimmelhed og gløden” (Jacobsen, 1955:323).

Ida Elisabeth i Sigrid Undsets roman af samme navn oplever noget tilsvarende på et tidspunkt, hvor hun er blevet træt af at ofre sig for sin udelige mand og er begyndt at indrette sit eget hjem og sin egen forretning. En lys sommernat får hun det indfald at vandre sig en tur i den forfaldne og tilgroede have, der strækker sig bag huset, og derfra videre ud på engen. ”Det er drivvaadt af Dug og hun kom til at le sagte af sig selv”-- – ”Staaende midt ude på Engen gav hun sig hen i den Vellystfølelse, at Sommernatten opslugte hende – det uendelige Rum omgav hende til alle Sider, og den klare halvmørke Luft stod som et bundløst Dyb over hende” (159). Her kommer hun pludselig til at tænke på noget, ”det var et Syn, hun havde set engang og nu dukkede op i Erindringen; hun saa et lille Vandhul paa en Eng, det fyldtes af Vand fra en Kilde og fra Vandhullet rislede en lille Bæk, men i selve Vandhullet er Vandet sort og glasklart og ser ud, som om det staa fuldstændig stille, blot sitrer det lidt paa Overfladen paa det Sted, hvor den lille Aare banker”. – Man kan tolke dette syn som en vision af ”livets kilde”, som hun her kommer i berøring med. – Senere hedder det: ”Men det blev ved at lue i hende af Glæde over denne Livsfølelse, hun mærkede i sig selv og af Længsel efter noget, den ligesom famlede efter – alt imens hun gik og puslede omhyggeligt og rutineret med sit Tøj som en økonomisk og fornuftig Husmor” (167).

Når man bliver ramt af sygdom eller af en ulykke eller andre svære ting kan man erfare manglen på livsmod eller et aftagende livsmod som modløshed. Men det kan også gå anderledes, og da kalder ulykken et livsmod frem, som man måske slet ikke vidste, at man var i besiddelse af. Der er i en sådan situation, at vi ofte taler om livsmod, hvor betydningen altså er et livsmod på trods af vanskeligheder. Man taler her om et ”ukueligt livsmod” og om ”et nyt livsmod”, om ”det livsmod, der sprænger alle skranke” eller om, at ”det vrantne mismod var slået over i det lyseste livsmod”. Den danske ordbog (ODS) definerer livsmod som ”vilje og lyst til at leve ofte på trods af modgang eller svækkelse”.

Forklaringen på, at der kan vækkes et sådant livsmod er, at det kan sidde i kroppen på en, og at det kaldes frem gennem kropslige forandringer og udfordringer. Men spørgsmålet er, om det blot er den medfødte vitalitet, der vækkes på denne måde, eller om det netop er det gradvist udviklede livsmod, som altså har andre kilder end vitaliteten. Det spørgsmål skal tages op i anden halvdel af artiklen, som vi nu skal gå over til.

Del 2: Livsmod i relation til livsangst, selviskhed og livsglæde

Livsmod og livsangst

Livsmod kan stå i modsætning til flere forskellige tilstande, fx modløshed eller mismod eller livsangst. I de to første tilfælde mangler den kraftfuldhed og opsathed på, som er det aktive og handlende moment i livsmod. I livsangst kan der være tale om mange ting. Det kan være, at man ikke magter det åbne, det ufastlagte i tilværelsen. Det kan være, at man kvier sig ved at se den mulige livsødelæggelse i øjnene, som viser sig i sygdom, ulykker og død, eller at man ikke udholder at se en mulig tomhed eller meningsløshed i øjnene. Eller der kan endelig være tale om, at man bukker under for den skyldfølelse, som ingen kommer uden om i tilværelsen, sådan som det er tilfældet i Jakob Knudsens dobbeltroman «Martin Luther. Samlet udgave af Angst og Mod». Jeg vil tillade mig at gå temmelig indgående ind på denne roman – også fordi analysen af den til sidst vil pege på det måske mest centrale i svaret på det spørgsmål, der blev rejst til slut i det foregående afsnit, spørgsmålet om livsmodets kilde. Svaret vil pege på, at det er hengivelsen, der er den centrale forudsætning for livsmodet.

Martin bliver opdraget strengt. Han far tænker: ”Men man maatte jo tugte sit Barn, hvis man vilde det vel” (66). I skolen bliver han opdraget lige så strengt. Det positive i opdragelsen er, at han får ansvar og at verden bliver til et ordnet sted, hvor han kan føle sig hjemme. Det negative i opdragelsen er, at han går rundt i en bestandig angst for ikke at udføre sine pligter godt nok.

Da han er 14 år, straffer faderen ham ved en bestemt lejlighed så umenneskelig hårdt, at han rebellerer og løber bort. Det lykkes for ham at bjerpe sig og få kontakt med nogle andre mennesker, der hjælper ham. Men han er nødt til at vende tilbage, for den frihed og mangel på ansvar, han her oplever, er alligevel værre end det han forlod. ”Det var sært for Martin at være saa fri og ledig, men han savnede så meget derved; det var, ligesom der næsten ingen Ting var i ham, og saa tillige som om Verden skred ud til alle sider uden Grænser” (59) – ”der var ingen Ordentlighed eller noget at holde sig til eller støtte sig ved” (60).

Denne opdragelse har som konsekvens, at han, da han kommer til Magdeburg for at læse, er blevet neurotisk bange for at forvolde ulykker, urimelig angst for at komme til at pådrage sig skyld. Og dette fører også med sig, at han kan opleve det frie og ubekymrede liv i naturen som noget, han aldrig kan få del i. Det er

især bestemte situationer, hvor poppelbladenes bevægelser, flodens strømmen og kraftfulde udfoldelse bringer dette frem hos ham: ”Martin saae atter paa Strømmen. Han var bleven saa indtaget i det Vand, ligesom helt fortroldet af det. – han syntes, det var saa hemmelighedsfuldt kvægende at see paa Vandet, saa inderlig rigt paa Velsignelse. Det var saa dejligt klart med et fint brun-grønlige Skjær ligesom Vandet i en Aa, - og saa det ubegribelige Liv, der var i det; -- en egen frydefuld Uro og Spænding, hvormed det fyldte hans sind”. Og han tænker videre på de ”utallige levende Hærskarer af blinkende, rislende Poppelblade --- langs med denne Flod, der var ligesaa levende”.

Angsten for at pådrage sig skyld bliver hos Martin kraftigt forstærket af hans religiøse opdragelse. For Martin bliver faderen i realiteten forbundet med den nidkære Gud, han opdrages til at tro på, og det betyder, at det er op til faderen, om han nogensinde skal kende noget til Paradis i sit liv, ligesom det også er op til faderen, om han skal evigt fortabes i Helvede. Angsten er fra hans ottende år forbundet med angsten for den evige fortabelse.

Til slut kommer det til en stor krise for Martin – foranlediget frem for alt af, at han ved en bestemt lejlighed overværer, at en dreng drukner, uden at han har forhindret ham i den farlige leg, som fører til hans død. Han føler her, at han har pådraget sig en uoprettelig skyld. Samtidig lærer han om prædestinationslæren, hvorefter der er nogle mennesker, der er evig fortabte, uanset om de har gjort sig skyldige i noget eller ej. Han bliver voldsomt syg. Men han kommer dog over det til slut. Man har forbudt ham at drikke noget i den tro, at det er bedst for ham. Men en dag, hvor tørsten er helt uudholdelig, lykkes det ham at slæbe sig fra sengen hen til en spand vand og drikke af den – og da føler han, at Gud er god, og deri er der i alt fald en midlertidig redning.

Der er et modstykke til hele denne strenge opvækst og den hertil knyttede angst i Martins tidlige barndom – før han blev otte år – knyttet til moderens eventyr og sange. Martin mindes dette, da han i den næste by, han sendes til for at læse videre (Erfurt), møder nogle sange, der handler om kærlighed. Og her i Erfurt kommer han da så til at opleve kærligheden selv, idet han møder en ung rig pige, Ursula, som også kommer til at elske ham. Men i denne situation oplever han, at han umuligt kan gifte sig med hende. Først må han have afklaret sit forhold til evigheden. Ellers kan han ikke være sig selv – og uden at han kan være sig selv er det rette forhold til Ursula umuligt. Den eneste måde han kan se en mulighed for at få afklaret sit forhold til evigheden er imidlertid at gå i kloster. Han må prøve at nærme sig fuldkommenheden – arbejde herpå – for at fortjene saligheden. Og han kan så samtidig ”lægge alt Ansvar og Omsorgen for den Sorg (hans evige salighed) over på andre” (munkene og præsterne i klostret). Han holdes dog længe tilbage fra at gå i kloster af tanken om, at han herved vil handle mod sin fars vilje. Hans far vil have, at han skal blive jurist og gifte sig med en

pige, han har fundet til ham. Først under et tordenvejr, hvor han føler sig i overhængende livsfare lover han Jomfru Maria, at han nu skal gå i kloster.

Klosterlivet hjælper dog ikke Martin. Tværtimod. Efterhånden går det nemlig op for Martin, at når han stræber så meget efter sikkerhed for sin evige salighed, da er det jo ikke af kærlighed til Gud, men af egenkærlighed. I denne yderste fortabthed kommer nu gradvis afklaringen. Det er først og fremmest ordenens generalvikar Staupitz, der bidrager hertil. Staupitz overbeviser ham om, at han – på trods af al sin angst for sin far og sin Gud – dog også har følt kærlighed til dem begge: ”Hvor kunne I mene, at I kun har følt Angst for Jer Fader? I sagde jo selv ret nu, at blot han smilede, blev Verden jer til idel Solskin, og at det var Salighed, når han var tilfreds med Jer! Den Salighed var det jer Angst at miste. – Og uden den Angst havde I vel aldrig faaet Freden fra Gud nødig. Jer Faders Vilje og Bud har lært jer det Grænseløse at kende, og kun gennem det Grænseløse går vejen til det Evige” (196-97). Her giver Staupitz samtidig et forsvar for faderens strengthed. Staupitz hjælper Martin til at blive klar over, at det, som det gælder om, ikke er at vinde saligheden eller sikre sig vished om den. Man har blot at være sand eller sanddru over for Gud. Da vil man møde ham, blive forenet med ham: - ”han begyndte selv at bede nu, inden han vidste af det. Og da – steg der et Mod et ham, ligeså mægtigt som Evigheden, syntes han, mægtigere end Rædslen, - Gud var hos ham i dette Mod” (200). – ”Han var i Gud i dette Øjeblik, - det kunne Angsten ikke tage fra ham, thi dette Øjeblik var hans uigenkaldelig, og det var Evigheden”. Og han forstår også her, at det var det samme, han oplevede, da han i Erfurt holdt Ursula i sine arme – før han for evigt skiltes fra hende.

I 2. del – «Mod» – viser det sig, at Martin ikke for altid er kommet af med sin angst. Den kan godt dukke op igen. Og det gør den, aftenen før han skal brænde pavens bandbulle. Han bekender her, at han godt fortsat kan tvivle lidt – og da er det ham en lindring at få andre til at tro det samme som han selv gør – troen på retfærdiggørelse ved tro alene – men helt undgå tvivlen og angsten kan han altså ikke.

I bogens anden del bliver en anden person central, Tilio, som er en af dem, der forventer sig en afgørende og total ændring af denne verden gennem Luther. Luther tager afstand herfra. Han mener, at den, der længes efter det absolutte i det jordiske ikke for alvor har erfaret, at det helt centrale er længslen efter ens synders forladelse: ”Der er ingen Nød så stor som den, at bære Skyld, og der er ingen Lykke som den at blive befriet for sin Skyld. Det er den eneste store Forandring, thi den forandrer Verden fra et Helvede til et Himmerig” (287-88). Og Luther siger videre, at grunden til at Tilio ikke kender hertil er ”at I ikke har baaret hverken Ansvar eller Skyld for Jere Forældre og derfor heller ikke for Gud i Himlen”. I det hele taget er Luther skeptisk over for for megen frihed. Han er bange for, at det fører til anarki. Han mener, at man allerede hos det spæde

barn ser, hvad for stor frihed fører til. Og om bondeoprøret siger han: ”Verden skal være streng – eller rådner vi alle op” (368).

Ved læsningen af romanen kan man godt komme i tvivl om, hvorvidt Jakob Knudsen er enig med Luther i dennes vurdering af det positive i faderens opdragelse. Man fornemmer, at han i stigende grad kommer i tvivl herom. Det fører i øvrigt Knudsen selv ud i en krisepræget psykisk tilstand, for han har selv oplevet en tilsvarende hård opdragelse, som der i løbet af udarbejdelsen af romanen sættes spørgsmålstegn ved.

En af de gange, hvor angsten helt tager magten fra Martin, og hvor han altså oplever freden bagefter de forfærdelige lidelser, som ledsager angsten, på en helt overvældende måde (”som hans Hjerte blev til en sol eller til et skinnende Slot – det lyste langt ud derfra over Verden og til Himmelens yderste Grænser, Jord og Himmel blev eet Land i dette Solskin”, 369), kommer han til at tænke på en erindring fra sin barndom, som bliver ham et slags billede på det hele: ”det var en Gang, en Sommer, at to Svale-Par havde bygget deres Rede inde under Loftet i deres Stue i Mansfeld, - og det var nok især én Dag, en varm Sommerdag, han mindedes, at alle Døre og vinduer stod aabne i Huset, og der var en Flyven af dehér Svaler ud og ind, - det var, ligesom Stuen eller Hjemmet gik i eet med hele den store Sommerdag udenfor – Ja, saadan var det det skulle være i hans Hjerte: at Evighedens fugle fløj ud og ind, og hans Hjertekammer skulde være eet med den grænseløse, evige Sommer, hvor Gud boede baade ude og inde på én Gang. – Men saadan var det ikke nu. Inde i hans Hjerte der var det godt nok: der var Gud og Freden, --- men naar han saa gik ud i Verden, kunde han kun tage Erindringen derom med sig ud, eller et Spejlbillede deraf, men ikke Livet selv.” (370).

Martin kan ikke forestille sig andet end, at man kun efter døden – i evigheden – kan forblive i denne tilstand, og at man kun kan opleve det momentant i dette liv, som en eftervirkning af angsten, når denne er slået ned af guds nærværelse og nåde. Men da oplever han ved sin fars død, at den samme tilstand indfinder sig uden at der først har været tale om et angstanfald: ”denne særegne Gudsfred, som ikke var omringet af nogen mur, men som var åben ud mod alverden og mod Evigheden” (374). Da tænker han på, hvorfor dog hjertet bestandigt igen lukker sig: ”skjönt baade Himmel og Jord er Herligheds Hjem” (375). Og da han sidste gang – kort før sin død – igen oplever dette skift mellem angst og mod, fortæller han Tilio om en slags vision han netop har haft: ”Det var nu i Nat eller maaske nu i Morgenstunden. – Jeg ved knap, om jeg sov eller var vaagen. Men det kom mig for, at jeg var ganske ung og hjemme i Mansfeld. Det var sommerdage, og jeg stod ved vinduet i vort hus, alle Døre og vinduer var aabne. Og ind og ud fløj Svalerne, for de havde bygget Rede under Loftet inde i vor Stue. Og det havde jeg ogsaa seet en gang som barn. Men hvad jeg aldrig har set, det var: ovre i Gjæstgivergaarden overfor, som hedder ”Zur Tanne”, der stod

en lille unge pige fra Eisenach, som jeg har kjendt engang, - i det aabne vindue. Og jeg vilde sige noget, men kunde ikke. Men Svalerne fløj derover og tilbage igjen, ud og ind, frem og tilbage. Der gik saadan en sval sommerluftning igjennem Huset, og igjennem mit Hjerte, for det stod helt aabent. Jeg troer, det er den saligste Stund, jeg har haft min Livstid, og jeg er som drukken af den endnu” (390f).

Her fornemmer man, at Luther – og ikke mindst Jakob Knudsen – i stigende grad bliver i tvivl om, hvorvidt der ikke også i det jordiske findes en mulighed for at opleve den paradisiske form for fred og lyksalighed – nemlig der hvor man hengiver sig til et andet menneske – eller til naturen. Her genoptager Knudsen et tema, han især i afhandlingen ”At være sig selv” har været inde på. I sin undersøgelse her af, hvor et menneske mest er sig selv og i højeste grad bliver frigjort til at være sig selv, når Knudsen frem til, at det sker i længslen efter at hengive sig til det i et andet menneske, som på tilsvarende måde længes efter frigørelse gennem hengivelse. Her mener Knudsen faktisk, at det er muligt for mennesker at nå til en sådan frigørelse, men han er samtidig tilbøjelig til at mene, at denne forening med et andet menneske kun kan ske, hvis de begge hviler i en fælles tro på Gud. Men det afgørende er, at troen på et andet menneske kan være den helt samme som troen på Gud og er identisk med det at være ét med et andet selv. Men her i «Martin Luther» er det mere tvivlsomt, om der ikke snarere er en spaltning mellem de to ting – hengivelsen til Gud og hengivelsen i det mellem menneskelige. Her oplever Luther jo først saligheden i mødet med Ursula og dernæst saligheden ved hengivelsen til sin far, da han hører om dennes død.

I en samtale med sine bordfæller (en Tischrede) skelner Luther mellem tre forskellige elementer i mødet med Gud: ”Tro indadtil kaldes Fred, Tro udadtil kaldes Haab, og om det hele bliver virkeligt og åbenbart, da er det Kærlighed” (385). Det vigtigste er her, at der skelnes mellem tro forstået som fred og tro forstået som kærlighed. Når man som ansvarligt, handlende væsen (der jo også fejler og svingter) mødes med Gud i bønnen, da får man fred. Men der findes noget der er større end dette, mere omfattende, og dette mere omfattende er saligheden, som er forbundet med, at hjertet står helt åbent. Det kan det gøre i mødet med Gud, men det kan det også gøre i mødet med et andet menneske.

Jeg vil mene, at Knudsens har ret i sin tanke om, at hengivelsen til et andet menneske – og til en vis grad også hengivelsen til naturen – er en fundamental betingelse for at nå frem til et livsmod, som holder stand - konfronteret med intethed (sygdom, ulykker og død), med skyld og med meningsløshed.

Livsmod og selvished

Livsmod er mod på verden og dens muligheder. Livsmodet er udadvendt - man er selvforglemmende optaget af verden - og samtidig er den udtryk for noget kraftfuldt og dristigt i en selv, så den lægger op til aktivitet, udfoldelse, handlen.

Det betyder, at den i sig selv er noget ganske andet end selvished. Men i og med at den vil udfoldelse og aktivitet, er den sensibel over for afhængighed og bundethed, og da bliver det nærliggende at kombinere den med uafhængighedsfølelse og vilje til at bestemme og til at tiltage sig magt over andre, og på den måde kan den blive forbundet med selvished.

I Franz von Jessens store roman om en russisk adelslægt i begyndelsen af 1900-tallet «Ukraine. Katja. En russisk historie» er hovedpersonen (Katja) den af de to døtre i familien Rilinski, som er så fyldt af livsmod, at hun gør et stærkt indtryk på alle de unge adelsmænd, der lærer hende at kende. Nok kan den ene af dem, Niki Karantajef blive draget mod anden datter, Sonja, som er bly og stille, men da det kommer til stykket, og da Katja opdager, at hun har fået en rival i sin lillesøster, bliver det Katja, han vælger, og som han gifter sig med. Ægteskabet bliver ikke lykkeligt. Katja vil for enhver pris bevare sin uafhængighed og følge sine lyster, - herunder gøre indtryk på og beundres af andre mænd. Da Niki dør, skal Katja, nu vælge mellem to af de andre unge mænd, hun har truffet i sin ungdom og som hun hele tiden har fortryllet. Hun lover at gifte sig med englænderen George Farringham, mens den anden – admiral Orloff – bliver klar over, at hun hverken for alvor elsker nogen af dem men primært vil beundres, have magt over dem, og da det bliver klart for dem begge to, trækker de sig tilbage og Katja må nøjes med en mindst spændende af de fire unge mænd fra hendes ungdom.

For Katja har livsmodet altså forenet sig med glæden ved at have magt over andre. Da hun bliver klar over, at Niki også er draget mod Sonja hedder det om hende: ”For første gang hændte det hende nu, at en mand, hun overhovedet regnede med, gjorde oprør mod hendes vilje, unddrog sig hendes herredømme. Så langt hendes erfaring rakte, havde hun sejret, og hvor det gjaldt en kamp, ydmyget dem, der stod hende imod. Derfor var dette en dyb krænkelse – ikke af hendes følelser, thi de lå endnu, hende selv ubevidst, i puppesvøb, men af alt det, der i hende var den allerede fuldt udviklede kvinde: stoltheden, magtlysten, trangen til at blive beundret og adlydt. Hun vidste så sikkert som noget, at Karatajef havde været, hvad hun krævede af ham: en page ved hendes hof, en trubadur under hendes balkon. Og nu havde han gjort sig fri og valgt en anden herskerindes farver. Hun stampede med foden i gulvet. ”Han skal komme til at fortryde det!”(50).

Og da Farringham regner med at vinde hende, hedder det: ”Da Farringham og hun var ene på Priluka, havde hun uden betænkning givet sit ja og følt sig lykkelig derved. Nu var ensomheden forbi. Prilukas strålende sommer hende på ny et pagekorps, hun kunne agere med, og som dannede hof om hendes magt. Hun tog igen sin ungdom i besiddelse. Frihedsfølelsen bruste i hende. Livsmodets kilder, der havde været dækkede af vinterens visne løb, sprang atter og banede sig sejrrikt vej i det vante leje. Mangen aften, når hun sov i sit

ungpigeværelse, fyldte tanken på den genvundne uafhængighed hende med velvære. Mænd er langsomme, utrolig langsomme --- George forstod ikke, at hun følte anderledes nu end for nogle måneder siden. Han var god og kær; ham og ingen anden ville hun kære til sin. Hun skulle nok holde sit løfte og gifte sig med George. Men ikke nu- senere, når hun fik tid.” (268).

Det er netop faren for at blive afhængig, der er det afgørende for hende: ”Afhængighed på alle leder og kanter. Og ikke længere det brusende livsmod som før i tiden, heller ikke det samme arsenal af våben til livets strid om herredømmet” (278).

På et sent tidspunkt i deres forhold har Niki sagt til hende at selv om hun har født børn er hun gold. Og nu tænker hun: ”Hvad ville det sige at være gold? Hun vidste dog, at hun kunne elske. Et væld af følelser strømmede gennem hendes hjerte. Også Farringham holdt hun af --- Petja, den trofaste Petja, som hverken skrev eller plagede men blot stod fast i uforanderlig hengivenhed. Havde Niki tænkt på det erotiske, som gør mænd så hæslige? Men hun havde jo været hans; hun havde givet ham og ingen anden alt, hvad han krævede. Nu ville Farringham møde op med sine fordringer; hun forstod, hvad hendes mor mente med mænds utålmodighed. Katja kunne komme til at fryse ved tanken på det der ventede hende. Hun længtes ikke efter en ny mands favntag. Hun ønskede ikke at blive hans børns moder. Hvis *det* var at være gold – godt, så var hun gold og de fik hende aldrig anderledes. ”Livet er ondt og smudsigt! Kunne man blot altid blive her på Priluka og gemme sig bort fra alle andre mennesker end mama, den kære, gode mama, som ikke må dø fra mig og lade mig være helt alene i verden!” (279).

Ligesom livsmod kan afløses af livsangst, hvis man mister forbindelsen med selvhengivelsestrangen og dens opladning af sindet og dermed af livslæden, således kan man også sige, at livsmodet kan blive for præget af selviskhed og magtglæde hvis ikke den forbindes med selvhengivelse og livsglæde. Det er klart, at afhængighed af andre og af andres vilje og ønsker er problematisk, men der findes en anden form for afhængighed, som kun er positiv, nemlig den afhængighed af verden og de andre, som er knyttet til den form for bundethed til tingene og de andre, som skyldes, at de giver ens tilværelse rigdom og fylde, netop gennem den åbenhed og optagethed, som selvhengivelsen og livsglæden rummer. Og nok rummer Katja åbenhed for naturen, men hun er ikke i stand til at hengive sig til andre på en betingelsesløs måde. Da hun står i valget mellem Orloff og George Farringham tænker hun på sin tidligere mand Nikis ord om, at hun er gold.

Hvad der har givet Katja afsky for det kødelige i kærligheden får vi ikke at vide i romanen. Men det er klart, at hvis ikke man kan hengive sig erotisk, da kan det være ødelæggende for ens evne til at hengive sig overhovedet.

Livsmød og livsglæde

Ligesom man kan opdele fornemmelserne i to hovedkategorier som behageligt og ubehageligt (eller som liggende på en skala fra det ene til det andet med yderpunkterne smerte og lyst), således kan man – blandt andet med Spinoza – være fristet til at opdele de egentlige følelsesmæssige oplevelser i to hovedspor, nemlig glæde forstået som en oplevelse af, at ens livsudfoldelse er blevet fremmet og ked-af-det-hed, forstået som en oplevelse af, at ens livsudfoldelse er blevet hæmmet eller indskrænket. Der er noget om denne nye skala, når man taler om det at blive glad contra det at blive ked af det. Men for det første gælder det her, at man altid bliver glad over noget, at der sker noget bestemt. For det andet er det at blive glad her en bred kategori, som også omfatter det at blive tilfreds (der også altid har en bestemt genstand som årsag). Og for det tredje er der netop tale om, at blive glad og ikke om glæde, for glæde behøver ikke at skyldes en bestemt årsag.

Man kan nu tænke sig, at forholdet mellem glad (for noget, over noget) og glæde er forholdet mellem en affekt og en stemthed, således at glæde er en længerevarende grundfølelse, mens det at blive glad er en affekt, der skabes af en bestemt årsag, knyttet til en bestemt genstand. Således at glæde og ked-af-det-hed er to stemtheder: opstemthed og nedstemthed, og at ”glad for noget” og ”ked af noget” har karakter af at blive opstemt og at blive nedstemt. Igen er der noget om dette, men endnu er vi ikke nået frem til det egentlige i glæden, nemlig dette at vi her er i særlig grad modtagende, i særlig grad er åbne for en rigdom, der kommer til os og som derfor også avler taknemmelighed. Men samtidig er det altså ikke en afgrænset størrelse eller en afgrænset begivenhed, der er årsag til glæde. Det må derfor være verden eller tilværelsen (eller bestemte regioner af disse to størrelser), som vi her bliver opladte for, som her afdækkes i deres rigdom og fylde. Glæde kan rigtignok være knyttet til noget, som når der er tale om glæde ved noget eller glæde over noget, som fx i genkendelsens glæde eller i forventningens glæde, men ikke desto mindre er der her tale om noget omfattende, altså netop en mindre verden inden i en endnu større verden. Derfor kan man også tale om arbejdsglæde, fortælleglæde, køreglæde, madglæde, spilleglæde.

Glæde er altså altid en livsglæde (når vi ser på subjekt-siden) eller en verdensglæde, en glæde over eller ved verden (når vi ser på objekt-siden). Denne glæde over verden eller især en region af verden kalder vi ”kærlighed til”. Man kan have kærlighed til naturen eller først og fremmest væksterne (skoven, engen med dens blomster eller haven med dens vækster) eller til dyrene. Og man kan have kærlighed til musikken eller til billedkunsten. Livsglæden peger altså på, at vi har en særlig evne til at åbne os for verden og komme i et forhold til verden, hvor vi ikke vil gribe og forandre verden og derved virkeliggøre muligheder, man hvor vi lader verden være, dvæler ved tingene og snarere knytter os til dem,

forener og forbinder os med dem, hengiver os til dem. Og det mener jeg da også er tilfældet. Når man i længere tid har levet i en mere praktisk livsmodus, og der så sker et pludseligt omslag i retning af åbenhed og selvforglemmende optagethed af det givne da kan man opleve en særegen form for glæde, nemlig en glædesfølelse, der gennemstrømmer en, en glædesrus. (Sml. Johannes V. Jensesn lille myte ”Fusijama”: ”jeg løb så fuld af glæde, at jeg ikke kunne blive liggende”).

Vi forventer at finde livsglæde som grundstemning hos børn – i den forstand, at vi går ud fra, at når de ikke er glade, skyldes det bestemte forstyrrende eller ødelæggende faktorer. Vi forventer at børn føler glæde ved at bevæge sig, ved den brogede og mangfoldige omverden, ved samvær med andre børn. Hvis denne glæde mangler, tænker vi først på, at det må være forældrene, der ikke i tilstrækkelig grad har været til stede med deres kærlighed til børnene. Det kan naturligvis skyldes mange andre ting, men vi går ud fra, at det allervigtigste er de voksnes kærlighed til børnene.

Men ofte er glæden skjult eller latent. Med mindre man er kommet ud i depressivitet eller er udbrændte (burnt-out), har man faktisk en grundlæggende glæde ved den verden, man færdes i. Det at denne opleves som tiltalende, vedkommende, venlig eller måske som bevægende, indtryksfuld, og det at man i mødet med den selv er bevægelig, levende, påvirkelig, viser, at ens verden er præget af rigdom og fylde, og at den giver os en grundstemning af glæde. Men denne grundstemning er så til gengæld ofte så overlejret af bekymringer, skyldfølelse over ikke at have fået gjort det eller det, optagethed af projekter og planer, at man ikke længere ved om den. Men vi bliver klar over, at glæden er der, når vi efter en sygdom, som i nogen grad for en tid har lukket af for verden og fængslet en til ens egen krop og dens fornemmelser kommer til at opleve reconvalescensen på følgende måde: ”Med kræfternes tilbagevenden befandt jeg mig i den vidunderlige tilstand, der er nøjagtig det modsatte af ennui – den tilstand, hvor det slør, der har ligget over tankevirksomheden, lettes ---. Bare det at trække vejret var en nydelse og selv de højst reelle smerter og deres oprindelse fyldte mig med glæde. Jeg omfattende alt med en rolig og indgående interesse” (Poe, (u.å.):175). Pontoppidan kalder det forhold til verden, hvor vi er i levende og svarende kontakt med verden for ”den højeste lykke”: ”et selvstændigt og umiddelbart forhold til verden i stedet for at opleve den gennem andres organer, som de mennesker, der lever på overleverede forestillinger”.

Denne tilstand af skjult glæde er, som det også fremgår af Pontoppidan-citatet, forenelig med, at vi oplever smerte og lidelse. Det er også et forhold, der fremhæves af Helmut Fris i bogen «Glæde. Om dyder og laster»: ”Glæden i sin dybde hæver sig over den umiddelbare fornøjethed og kan skjule sig under sin modsætning! (61). ”Lidelsen giver dybde, idet den modgår jegets selv-

bekræftelse og medfølgende sterilitet. Dybde er et andet ord for angrebet på jegets ubevidste forskansning mod glædeskilderne” (68).

Således ser livsglæden eller hengivelsen til verden i livsglæde ud, som vi i denne anden del af artiklen har forsøgt at vise er afgørende for livsmodets opretholdelse.

Afslutning

Jeg har i essayet forsøgt at påvise, at livsmodets kilde er vitaliteten i dennes forskellige former, og at den opretholdes af livsglæden og hengivelsen til andre to til naturen. Herfra kan vi gå tilbage til spørgsmålet om livsmodet hos børn og sige, at det må være helt afgørende at børns livsmod i stor udstrækning afhænger af, om de har sådanne forældre og et sådant forhold til disse og til andre nærtstående, at de har kunnet hengive sig til dem, i kærlighed. Og det betyder videre, at hvis vi skal kunne hjælpe andre til på et senere tidspunkt at få styrket og fremmet deres livsmod, da er det helt afgørende at vi kan møde de andre med accept og en følelsesmæssigt modtagende holdning, altså med vores eget livsmod.

Som jeg har prøvet at vise i mine bøger «Eksistens og natur» og «Dialog med Løgstrup», er det ikke blot det naturlige at møde den anden med agtelse (som udtryk for, at vi opfatter den anden som værende i stand til ansvarligt at føre sit liv), men også med accept, men en form for venlighed og modtagelse og godtagelse. Og det skyldes, at vi på forhånd ser den anden som rummende en form for det virkeligt levende – et livsmod og en livsglæde, som nok kan være til stede på en meget skjult og latent måde, men som ikke desto mindre ligger bag ved og bærer den enkelte i dennes livsudfoldelse, og som vi også umiddelbart fornemmer, at vi i højere grad kan drage frem og aktualisere med vor egen umiddelbarhed, vor egen modtagelse og accept af den anden. Det er denne grundholdning, som er så afgørende i alle de professioner, som har karakter af det vi kalder ”arbejde med mennesker”, ikke mindst for sundhedspersonalet. Derfor kan man også sige, at noget af det mest grundlæggende i omsorgen for andre mennesker består i en styrkelse af livsmodet (og livsglæden) hos disse.

Litteraturliste

- Bjørnson, B. (1980): ”Undrer mig på, hvad jeg får at se” i *Højskolesangbogen*. København, Højskolesangbogens forlag.
- Feilberg, L. (1949): *Samlede skrifter II*. København, Gyldendal.
- Friis, Helmuth (1994): *Glæden. Om laster og dyder*. København, Gad.
- Jacobsen, I. P. (1955): *Samlede skrifter II*. København, Gyldendal.
- Jessen, Franz von (1962): *Katja. En fortælling fra Rusland*. København, Gyldendal.
- Jensen, Johannes V. (1928): *Aandens Stadier*. København, Gyldendal.

- Jensen, Johannes V. (1923): *Nornegæst*. København, Gyldendal.
- Jensen, Johannes V. (1960): *Myter I-II*. København, Gyldendal.
- Jensen, Johannes V. (1968): *Skibet*. København, Gyldendal.
- Knudsen, Jakob (1955): *Martin Luther. Samlet udgave af Angst og Mod*. København, Gyldendal.
- Pahuus, M. (2014): *Eksistens og natur*. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.
- Pahuus, M. (2018): *Dialog med Løgstrup. Løgstrups fænomenologi*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag.
- Poe, E. (u. å.): *Hjertet der sladrede og andre historier*, København, Lademan.
- Pontoppidan, H. (1965): *Lykke-Per II*. København, Gyldendal.
- Seeberg, Peter (1968): *Fugls føde*. København, Gyldendal.
- Skjoldborg, J. (1980): ”Når vinteren rinder i grøft og i grav, *Højskolesangbogen*. København, Højskolesangbogens forlag.
- Undset, Sigrid (1952): *Ida Elisabeth*. København, Jespersen og Pio.